

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์กับกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน

Creative Tourism and Community-Based Tourism Activity

ลัดดาวรรณ ทองใบ

Laddawan Thongbai

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย

Faculty of Liberal Arts, Eastern Asia University

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ เป็นการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำเสนอแนวคิดเรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์กับกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน” โดยกล่าวถึง ความเป็นมาของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ การจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ กิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน และการสร้างความประทับใจจากท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ถูกบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาตั้งแต่ฉบับที่ 10 และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ดังจะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นั้นเป็นกระแสทางการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่ง ที่สามารถตอบสนองต่อการพัฒนาของเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างยั่งยืน ผ่านชุมชนโดยนำเอาความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนมาเป็นตัวขับเคลื่อนผ่านกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ วรรณกรรม งานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน งานออกแบบ ดนตรี อาหาร ภาพยนตร์และสื่อศิลปะ ซึ่งเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้าไปสัมผัสกับกิจกรรมเหล่านั้น ถือเป็นมิติใหม่ทางการท่องเที่ยวที่ไม่เพียงแต่ไปเยี่ยมชม กลับให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่และชุมชนสร้างสรรค์ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จึงเป็นการสร้างความสมดุลของชุมชนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เน้นความสำคัญที่ “คุณค่า” ของชุมชน เพื่อให้ชุมชนภูมิใจความเป็นเนื้อแท้ของตน และสามารถท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์, การท่องเที่ยวโดยชุมชน

Abstract

The academic journal is the literature review and related researches which intend to present the concept of “Creative Tourism and Community-Based Tourism” The journal focus on the history of creative tourism, creative tourism management and tourism activities in the community. Creative tourism is a form of tourism industry that has been included in the 10th National Economic and Social Development Plan and still included in the 11th National Economic and Social Development Plan. It is obvious that creative tourism is a form of great way to make better sustainable living. The activities also attract visitors to experience various activities and creative communities. Refer to the community, the identity of the community is driven by activities such as arts and crafts, local cooking lifestyle education, folk and music food Movies and Art Media. This is what attracts visitors to experience those activities. It is a new dimension of tourism not only to visit. Visitors get experience through various activities and creative communities. Creative tourism is about creating a balance of

community in economic, social and environmental. Focus on the “value” of the community so that the community is proud of its authenticity and can travel all year round.

Keywords: creative tourism, community-based tourism

บทนำ

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นรูปแบบของการจัดการการท่องเที่ยวแบบใหม่ที่น่าเอารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมาผสมผสานเข้ากับศักยภาพเชิงสร้างสรรค์ของนักท่องเที่ยวและของชุมชน เป็นการปลุกจิตสำนึกให้แก่นักท่องเที่ยวและชุมชนแหล่งท่องเที่ยว ให้ตระหนักถึงความสำคัญของเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของสถานที่นั้น ๆ โดยที่นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสและเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ตรงกับคนในชุมชนด้วยการลงมือทำ ซึ่งแตกต่างจากอดีตที่การท่องเที่ยวเป็นการเดินทางเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ในขณะที่รัฐบาลมุ่งเน้นการขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทยให้เติบโตอย่างมีศักยภาพ และหนึ่งในแนวทางนี้ก็คือการพัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์เพื่อเป็นพลังสร้างสรรค์คุณภาพชีวิต ดังนั้นทาง การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) จึงได้นำจุดแข็งศักยภาพสถานที่ท่องเที่ยวของไทยที่มีอยู่หลากหลายมิติมาเปิดประสบการณ์ใหม่ให้กับนักท่องเที่ยวภายใต้โครงการส่งเสริมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (creative tourism district) ในประเทศไทยขึ้นมาเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากในชุมชนให้เติบโตอย่างยั่งยืนจากการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ถือว่าเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่เริ่มเข้ามามีกระแสมากขึ้น เนื่องจากการท่องเที่ยวรูปแบบเดิมนั้นเป็นการเน้นเพียงแค่การพักผ่อนหย่อนใจ แต่ในระยะหลังจะมีการท่องเที่ยวในความสัมพันธ์พิเศษเข้ามามีบทบาท แต่ก็ยังขาดการพัฒนา เพราะการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นั้นถือเป็นความท้าทายให้กับนักท่องเที่ยวและสถานที่ท่องเที่ยว คือการทำให้สถานที่ท่องเที่ยวมีความสร้างสรรค์เพื่อที่จะพัฒนาทรัพยากรทางด้านวัฒนธรรมที่ไม่อาจจับต้องได้ให้กลายเป็นประสบการณ์ที่สร้างสรรค์กับนักท่องเที่ยวและเป็นการสร้างกระบวนการอยู่ร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยวเป็นแขกของพื้นที่กับเจ้าบ้านได้เป็นอย่างดี รวมถึงการสร้างประสบการณ์ที่ประทับใจจากท้องถิ่น (local experience)

โดยผ่านการลงมือทำ เรียนรู้ ด้วยตนเอง

พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (creative tourism) ถือได้ว่าเป็นกระบวนทัศน์ (new travel paradigm) และทิศทางใหม่ของการท่องเที่ยวในปัจจุบันซึ่งแตกต่างไปจากการท่องเที่ยว แบบมวลชน (mass tourism) แบบเดิม โดยเฉพาะการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (cultural tourism) ที่ผู้ท่องเที่ยวเป็นแต่เพียงผู้ชม และถ่ายภาพอยู่ห่าง ๆ ในขณะที่ยังคงต้องการการท่องเที่ยวโลกแห่งสหประชาชาติ (United Nations World Tourism Organization--UNWTO) ได้ประเมินไว้ว่า จำนวนนักท่องเที่ยวที่มุ่งสู่เอเชียตะวันออกเฉียงได้จะมีโอกาสเพิ่มสูงขึ้นจาก 21.1 ล้านคน ในปี ค.ศ. 1990 เป็น 133.3 ล้านคน ในปี ค.ศ. 2020 นั้น ในจำนวนของนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ดังกล่าว มีแนวโน้มที่จะแสวงหา รูปแบบของการท่องเที่ยวใหม่ด้วย การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (creative tourism) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวแนวใหม่ ที่เริ่มเกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2542 โดยได้รับแรงบันดาลใจจากความมั่งคั่งของวัฒนธรรมในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงได้ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญ กับความผูกพัน (engaged) ของนักท่องเที่ยว (guest) กับผู้ถูกท่องเที่ยว (host) ส่งเสริมการเข้าไป มีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ผ่านประสบการณ์ที่มาจากการเรียนรู้ในพื้นที่ท่องเที่ยว (authentic-active participation) ซึ่งรูปแบบและลักษณะของการท่องเที่ยว ดังกล่าวนี จะเปิดโอกาสให้กับนักท่องเที่ยว และเจ้าของบ้านได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ พัฒนาศักยภาพการสร้างสรรคของตนไปร่วมกัน ซึ่งจะ ก่อให้เกิดความจดจำ-ประทับใจอย่างลึกซึ้งในพื้นที่ของการท่องเที่ยว (understanding specific cultural of the place) และโดยการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นี้ จะให้คำตอบใหม่ที่สอดคล้องกับ รสนิยม

ของนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน ที่ไม่เพียงแต่ต้องการ “มองดู” (seeing) สังคมและวัฒนธรรม ที่แตกต่างไปจากตน แต่มีความประสงค์ที่จะ “ลงมือทำ” (doing) เพื่อเรียนรู้ ทำความเข้าใจใน มรดกทางวัฒนธรรมของพื้นที่ที่ท่องเที่ยวอย่างลึกซึ้ง พร้อมๆ กันกับพัฒนาศักยภาพของตน ผ่าน การปฏิบัติ (practice) กิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมของพื้นที่ท่องเที่ยว และเพื่อที่จะได้รับแรง บันดาลใจใหม่ๆ ภายหลังกลับไปดำเนินชีวิตปรกติหลังการพักผ่อน นอกไปจากของที่ระลึกที่ซื้อมา จากร้านค้าและภาพถ่ายจำนวนมากในท้องถิ่นที่ตามรูปแบบของการท่องเที่ยวแบบเดิม (สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ, 2556)

สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ (2556) ได้ให้คำจำกัดความของแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (creative tourism) เป็นแนวคิดหนึ่งทางการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับกิจกรรมทางการท่องเที่ยว และผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว ได้แก่ การสร้างประสบการณ์ตรงหรือประสบการณ์ร่วมของนักท่องเที่ยวกับชุมชนผ่านกิจกรรมการใช้ทรัพยากรในชุมชนหรือท้องถิ่นที่มีอยู่ เพื่อนำมาสร้างสรรค์คุณค่าเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวอันก่อให้เกิดรายได้และผลประโยชน์และสามารถแบ่งปันรายได้หรือผลประโยชน์เหล่านั้นสู่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม รูปแบบของกิจกรรมทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นั้น ได้แก่ นักท่องเที่ยวได้เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนนั้นๆ เกิดการมีส่วนร่วมและปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวและคนในชุมชน รวมไปถึงการได้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับคนในชุมชนอันมีความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม

องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก (UNESCO) ได้ให้นิยามของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ว่า เป็นการท่องเที่ยวที่มีจุดประสงค์สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนา ชุมชนที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการดำเนินชีวิตของชุมชน โดยจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่าง กลมกลืนและสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ตลอดจนวิถีต่างๆ ในชุมชน ในเชิงของการเรียนรู้และการ ทดลอง เพื่อให้ได้มาซึ่งประสบการณ์จากสิ่งที่มีอยู่และเป็นอยู่จริงในชุมชน นอกจากนั้น ชุมชนจะต้องสามารถ ใช้การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นเครื่องมือในการรักษาความสมดุลระหว่าง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวภายใน

ชุมชน และชุมชนจะได้รับผลประโยชน์ ตอบแทนอันก่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาชุมชน

นาฟีกอดิถัก แสงสนิท (2556) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ว่าเป็นการท่องเที่ยวที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชุมชนและเอกลักษณ์สถานที่ โดยนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้เพื่อสร้างประสบการณ์ตรงร่วมกับเจ้าของวัฒนธรรม และมีโอกาสได้ใช้ชีวิตร่วมกันกับเจ้าของสถานที่ และเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชุมชนและเอกลักษณ์ของสถานที่ ด้วยการสร้างคุณค่าให้กับอัตลักษณ์นั้นๆ แต่มีใช้การผลิตความคิดสร้างสรรค์ออกมาอย่างเดียวจะต้องได้มีกระบวนการมีส่วนร่วมกับการทำกิจกรรมนั้นๆ โดยชุมชนจะต้องมีความเห็นพ้องกับกิจกรรมท่องเที่ยว มีส่วนร่วมกับการทำกิจกรรมนั้นๆ และได้รับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นด้วย จึงเห็นได้ว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยตรงคือชุมชนผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยว จะต้องยอมรับรูปแบบการท่องเที่ยวใหม่นี้ด้วยการนำตัวเองเข้าไปมีประสบการณ์จริงในแหล่งท่องเที่ยว ด้วยการลงมือทำ ปฏิบัติ และเรียนรู้ร่วมกับคนในชุมชนด้วยตนเอง

จากนิยามและความหมายของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในภาพรวมจะมีจุดเน้นที่แตกต่างกันบ้างแต่ยังแสดงให้เห็นว่ามีองค์ประกอบร่วมในลักษณะเดียวกัน คือ ประสบการณ์จริงและมีส่วนร่วม (participative, authentic experience) ของนักท่องเที่ยวที่เกิดจากการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาศักยภาพและทักษะเชิงสร้างสรรค์ รวมถึงการพบปะผู้คนในชุมชนหรือสัมผัสกับวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยตรง นอกจากนี้การที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสเลือกกิจกรรมตามความต้องการและความสนใจนั้นแสดงให้เห็นถึงลักษณะเด่นของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์คือ เป็นการท่องเที่ยวแบบจำเพาะเจาะจง (tailor-made approach) ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ในขณะที่กิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนนั้นจะต้องมีความกลมกลืนและสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ตลอดจนวิถีต่างๆ ในชุมชน ในเชิงของการเรียนรู้และการทดลอง เพื่อให้นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนได้รับประสบการณ์จากสิ่งที่มีอยู่และเป็นจริงในชุมชน ซึ่งอาจทำให้นักท่องเที่ยวตระหนักถึงมูลค่าและคุณค่าอื่นๆ จากชุมชน

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) ได้กำหนดหลักเกณฑ์ของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (basic of creative tourism) ไว้ดังนี้ (1) เป็นความคิดสร้างสรรค์ที่ไม่ได้เลียนแบบใครและเป็นต้นแบบอย่างแท้จริง (originality) และมีความเป็นของแท้ดั้งเดิม (authenticity) (2) มีการจินตนาการ (imagination) และมีความจริงใจ (inspiration) ที่แสดงออกเป็นความคิดอย่างสร้างสรรค์ (3) มีองค์ความรู้ (knowledge) แฝงไว้ด้วยศิลปะ (arts) และกลิ่นอายของวัฒนธรรมท้องถิ่น (4) เกิดจากการฉลาดคิด (ingenuity) กลายมาเป็นประดิษฐ์กรรม (inventiveness) และ (5) เป็นทรัพย์สินทางปัญญา (intellectual assets)

ประเภทการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

1. ประเภทมรดกทางวัฒนธรรม (cultural heritage) เป็นกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อันเกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์โบราณคดี วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ สภาพสังคม แบ่งเป็นกลุ่มย่อยคือกลุ่มแสดงออกทางวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม (traditional cultural expression) เช่น ศิลปะงานฝีมือ เทศกาล งานประเพณีต่างๆ กลุ่มที่ตั้งทางวัฒนธรรม (cultural sites) เช่น โบราณสถาน พิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

2. ประเภทศิลปะ (arts) เป็นกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนพื้นฐานของศิลปวัฒนธรรม แบ่งเป็นกลุ่มย่อยคือ กลุ่มงานศิลปะ (visual arts) เช่น การวาดภาพ รูปปั้น และวัตถุโบราณ กลุ่มศิลปะการแสดง (performing arts) เช่น การแสดงดนตรีพื้นบ้าน การแสดงนาฏศิลป์ การแสดงละคร เป็นต้น

3. ประเภทวิถีชีวิต (lifestyles) เป็นกลุ่มท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต การดำรงชีวิต หรือวิถีการทำมาหากินของคนในชุมชนท้องถิ่นหรือชาวพื้นเมือง แบ่งเป็นกลุ่มย่อยคือ กลุ่มวิถีชีวิตของสังคมเมือง เช่น ย่านการค้าโบราณ ย่านสำเพ็ง ย่านเยาวราช ย่านบางลำพู ย่านเมืองเก่าเก่า ย่านเมืองเก่าแปดริ้ว ย่านถนนนางงามสงขลา กลุ่มวิถีชีวิตสังคมชนบท เช่น หมู่บ้านช้าง ตากกลาง อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก การเลี้ยงนกเขา อ.จะนะ จ.สงขลา การทำนา การทอผ้า การทำเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น

4. ประเภทสื่อ (media) เป็นกลุ่มท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารกับกลุ่มคนกลุ่มใหญ่หรือสื่อสารกับนักท่องเที่ยวที่เป็น กลุ่มเป้าหมาย แบ่งเป็นกลุ่มย่อยคือ กลุ่มงานสื่อสิ่งพิมพ์ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (publishing and printed media) เช่น คู่มือท่องเที่ยว นิตยสารการท่องเที่ยว หรือสิ่งพิมพ์อื่นๆที่มีส่วนสร้างความน่าสนใจเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวหรือแหล่งท่องเที่ยวให้มีความน่าสนใจและสามารถสื่อในสิ่งที่มีคุณค่าให้เกิดความน่าสนใจ เป็นต้น กลุ่มงานโสตทัศน (audiovisual) สื่อโฆษณาทางโทรทัศน์ วิทยุ หรืออื่นๆ ที่เกี่ยวกับการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจ การเป็นมาของต้นแบบ (originality) ความเป็นของแท้ดั้งเดิม (authenticity) ของแหล่งท่องเที่ยวหรือสถานที่นั้นๆ เป็นต้น

5. ประเภทการตอบสนองความต้องการของลูกค้า (functional creation) เป็นกลุ่มท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เป็นสินค้าและบริการ เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีความต้องการแตกต่างกัน แบ่งเป็นกลุ่มย่อยคือ กลุ่มการออกแบบ (design) เช่น การออกแบบห้องพักในโรงแรม รีสอร์ท การออกแบบสินค้าของที่ระลึก ให้มีอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่น หรือแหล่งท่องเที่ยวขึ้นๆ กลุ่มสื่อสมัยใหม่ (new media) เช่น ระบบดิจิทัล ซอฟต์แวร์ เกมต่างๆ กลุ่มบริการทางความคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (creative tourism services) เช่น การบริการทางสถาปัตยกรรม โฆษณา นันทนาการและบริการแนวคิดเชิงสร้างสรรค์อื่นๆ

กระบวนการของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

1. นักท่องเที่ยวเข้าไปมีส่วนร่วม (active participation) และเรียนรู้ประสบการณ์ (learning experience) ในวิถีชีวิตประจำวันของผู้คนในชุมชน และมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน (interaction)

2. นักท่องเที่ยวมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดสร้างสรรค์และประสบการณ์กับชุมชนในท้องถิ่น ในขณะที่ได้ได้รับความรู้ประสบการณ์ ช่วยเพิ่มความชำนาญให้แก่นักท่องเที่ยวด้วย

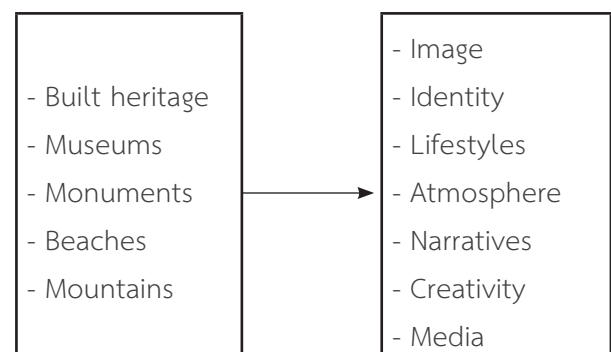
Greg & Julie (2007) ได้ประมวลคุณลักษณะที่สำคัญจากคำนิยามขององค์กร ผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการที่ทำให้การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ แตกต่างจากการท่องเที่ยว

เที่ยวทั่วไป ดังนี้

1. ผู้ท่องเที่ยวและเจ้าของบ้านมีความผูกพันระหว่างกัน (each engaging the other)
2. มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมระหว่างผู้ท่องเที่ยวและเจ้าของบ้าน (cross-cultural engagement /cultural experience)
3. ผู้ท่องเที่ยวและเจ้าของบ้านมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งทางวัฒนธรรมของพื้นที่ที่ท่องเที่ยว (Spirit of place/ deep meaning/ understanding of the specific cultural of the place)
4. ผู้ท่องเที่ยวและเจ้าของบ้านมีประสบการณ์จากการมีส่วนร่วม (Hands-on experience)
5. ผู้ท่องเที่ยวและเจ้าของบ้านมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน/ส่งผ่าน-ส่งต่อประสบการณ์ (exchange information/ transformation and transformative experiences)
6. ผู้ท่องเที่ยวเป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมมากกว่าเป็นผู้ชม (more participate than observe)
7. ผู้ท่องเที่ยวมีโอกาสพัฒนาศักยภาพในการสร้างสรรค์ของตนเองและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกับเจ้าของพื้นที่ (co-creating tourism experience)
8. เป็นความจริงแท้ทั้งในกระบวนการการผลิตและผลิตภัณฑ์ ประสบการณ์จริง (authentic both process and product/ genuine experience)
9. เป็นกิจกรรมที่น่าจดจำประทับใจและเข้าใจ (memorable/ I hear and I forget, I see and I remember, I do and I understand)
10. เป็นการท่องเที่ยวแบบจำเพาะเจาะจงของผู้ท่องเที่ยวแต่ละคน (tailor-made approaches)

จากหลักเกณฑ์ ประเภท กระบวนการและรวมถึง การกำหนดคุณลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ นั้น แสดงให้เห็นว่าแต่ละชุมชนอาจมีการท่องเที่ยวหลายประเภทและต่างมีจุดเด่นและเอกลักษณ์แตกต่างกันไปตามบริบทของพื้นที่ โดยสิ่งเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (1) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นหน้าที่ของ

นักท่องเที่ยว ที่จะต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมรอบตัว และใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์เพื่อให้เกิดความชำนาญ ได้พัฒนาขึ้นกว่าเดิม (2) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ นักท่องเที่ยวมิใช่เป็นเพียงผู้ดูหรือผู้สังเกตการณ์หรือไปปรากฏตัวในที่นั้นๆ แต่เป็นผู้มีปฏิสัมพันธ์หรือเป็นผู้มีส่วนในการดำเนินกิจกรรมร่วมกับคนในท้องถิ่น (3) เป็นการสร้างสรรค์กิจกรรมจากภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่นผสมผสานกับแนวคิด จินตนาการของนักท่องเที่ยว สร้างสรรค์กิจกรรมขึ้นมาใหม่ (4) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้พัฒนาใช้ความสามารถด้านแนวคิดสร้างสรรค์ของนักท่องเที่ยว เข้าไปมีส่วนร่วมเป็นประสบการณ์เรียนรู้ จึงนับว่าเป็นการปรับเปลี่ยนไปจากการท่องเที่ยวแบบเดิม ด้วยลักษณะการท่องเที่ยวแบบมวลชน (mass tourism) มาสู่การท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมทั้งชุมชนและนักท่องเที่ยว ทั้งทางวัฒนธรรมของพื้นที่หรืออัตลักษณ์ของพื้นที่นั้นๆ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จึงเป็นการเลื่อนไหลจากการเที่ยวชมในวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (tangible cultural resources) ไปสู่ทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม (intangible cultural resources) โดยสามารถอธิบายได้จากภาพ 1

ภาพ 1 การเลื่อนไหลทางวัฒนธรรมการท่องเที่ยว

จากภาพกล่าวได้ว่า ความสนใจของนักท่องเที่ยวแต่เดิมนักท่องเที่ยวให้คุณค่ากับสิ่งก่อสร้าง พิพิธภัณฑสถานหรืออุทยานแห่งชาติ ให้ความสนใจกับภาพลักษณ์ อัตลักษณ์ วิถีชีวิต บรรยากาศ เรื่องเล่า การสร้างสรรค์ ตลอดจนการเปลี่ยนจากวัฒนธรรมชั้นสูง เช่น ปราสาท พระราชวัง กลับมาให้ความสนใจกับวิถีวัฒนธรรมที่พบได้ทั่วไปในชีวิตประจำวันมากขึ้นกว่าเดิม อาทิ ร้านอาหารท้องถิ่น ตลาด บ้านเรือน ซึ่งจะทำให้แก่นการท่องเที่ยวนั้นเกิดการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวดังกล่าวเหล่านั้นมากยิ่งขึ้น (คณะ

สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555, น. 10)

กลไกในการขับเคลื่อนและพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่สำคัญกล่าวคือชุมชนซึ่งเป็นหัวใจหลัก เปรียบเสมือนเจ้าบ้านที่คอยทำหน้าที่ต้อนรับนักท่องเที่ยวผู้มาเยือน นำเสนอวัฒนธรรม ของเจ้าบ้านต่อผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยว จึงอาจจะกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นการนำเอาอัตลักษณ์ของชุมชนนั้นมานำเสนอเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่ง จึงเรียกว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชน (community-based tourism)

การท่องเที่ยวโดยชุมชน

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาได้มีการส่งเสริมให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวขยายตัวอย่างรวดเร็วและมีแนวโน้มที่จะเติบโตขึ้นเป็นเครือข่ายมากขึ้น บ่อยครั้งใช้คำว่า “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” (community-based tourism) หรือ “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” (ecotourism) หรือ “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์” (conservation tourism) ถูกนำมาใช้เพื่อเป็นสื่อการโฆษณาประชาสัมพันธ์และส่งเสริมภาพพจน์ของการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามท่ามกลางกระแสท้องถิ่นนิยม ที่มุ่งเน้นให้มีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น และให้ความสำคัญกับสิทธิชุมชนโดยมุ่งพัฒนาให้ “คนในชุมชน” เป็นหัวใจสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวและไม่เพียงแต่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ได้เน้นถึงการสร้างศักยภาพของคนในท้องถิ่น โดยให้คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อนำไปสู่การดูแลรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมรวมทั้งการเกื้อกูลต่อเศรษฐกิจของชุมชนในอนาคต ประกอบกับรัฐบาลเร่งยกระดับท่องเที่ยวชุมชน หวังเป็นตัวช่วยพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้ยั่งยืน เพื่อร่วมกันขับเคลื่อนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism--CBT) ให้เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากไปสู่ความยั่งยืน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (community-based tourism) คือการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน

จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชนและชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของสิทธิในการจัดการดูแล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน

กำเนิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ช่วงที่โลกตื่นตัวเรื่องการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและหาทางเลือกใหม่ของการท่องเที่ยว ช่วงปี 2535-2540 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism) เข้ามาเป็นกระแสใหม่และกระแสใหญ่ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย โดยการผลักดันของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในขณะที่การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism--CBT) เริ่มก่อตัวขึ้นเติบโตคู่ขนานไปกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการทำงานในระดับพื้นที่ของโครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ ซึ่งในช่วงดังกล่าว ชื่อที่เรียกขานการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ มีหลากหลายชื่อ อาทิ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวสีเขียว หลังวิกฤตเศรษฐกิจปี 2540 รัฐบาลไทยใช้การท่องเที่ยวเป็นตัวกระตุ้นเศรษฐกิจ โดยประกาศให้ปี 2541-2542 เป็นปีส่งเสริมการท่องเที่ยวไทย (Amazing Thailand) ในปี 2544 มีโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (One Tambon One Product--OTOP) หลังปี 2545 การท่องเที่ยวลงไปในชนบทหลากหลายรูปแบบ ในปี 2547 มีการให้มาตรฐานโฮมสเตย์ หรือเรียกชื่ออย่างเป็นทางการว่า “ที่พักสัมผัสวัฒนธรรมชนบท” ณ ปัจจุบัน หากให้ชุมชนนิยามตนเองว่าเรียกชื่อการดำเนินการท่องเที่ยวของตนว่าชื่ออะไร จะพบว่ามีชื่อเรียก 4 ชื่อด้วยกันในกลุ่มชุมชนที่ทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวโดยชุมชน และการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ (สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน, 2554)

องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีอยู่ 4 ด้าน คือ (1) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม กล่าวคือ ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และมีวิถีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนรวมถึงชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (2) ด้านองค์กรชุมชน กล่าวคือชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์ หรือผู้มีความรู้ และทักษะในเรื่องต่างๆ หลากหลายและชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา (3) ด้านการจัดการกล่าวคือ มีกฎ-กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และ

การท่องเที่ยว มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้ มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม และมีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน (4) ด้านการเรียนรู้ กล่าวคือลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการเรียนรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างมีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน และสร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

จากองค์ประกอบข้างต้น เห็นได้ว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วยคนในชุมชน เป็นการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวให้มีความหมายมากกว่าการพักผ่อนแต่เป็นการเปิดมิติของการท่องเที่ยวเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเคารพคนในท้องถิ่น เป็นการพัฒนาคนในชุมชนให้มีบทบาทที่สำคัญในการอนุรักษ์ความเป็นชุมชน ซึ่งเปรียบเสมือนชุมชนเป็นเหมือนบ้านของตนเองที่คอยต้อนรับแขกผู้มาเยือนด้วยความยินดี เกิดการบริหารงานและจัดการภายในคนในชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงถือเป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว

สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (2554) ได้กำหนดหลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนมีหลักการดังนี้

1. ชุมชนเป็นเจ้าของ
2. ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและตัดสินใจ
3. ส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง
4. ยกระดับคุณภาพชีวิต
5. มีความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม
6. คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น
7. ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม
8. เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

9. เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่น

10. มีการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชน

จากหลักการการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะเห็นว่า สิ่งที่ชุมชนจะได้รับประโยชน์จากรูปแบบการท่องเที่ยวดังกล่าว ประกอบด้วย (1) การท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) มีส่วนสนับสนุนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน กล่าวคือ “ความอยู่รอดของชุมชนขึ้นอยู่กับฐานทรัพยากรธรรมชาติวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนท้องถิ่น มีความเชื่อมโยงผูกพันกับทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า” CBT เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ทั้งการสร้างภาคภูมิใจให้กับชุมชนในการเผยแพร่ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากร สื่อสารปัญหาความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรให้คนภายนอกได้รับทราบ สร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยวให้ผู้มาเยือนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ จัดสรรรายได้จากการท่องเที่ยวสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาชุมชน สร้างความร่วมมือของหน่วยงานในการทำงานเป็นพันธมิตรร่วมกับชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2) การท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) มีส่วนสนับสนุนการพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งหมายถึง “วิถีชีวิตและวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่บอกถึงอัตลักษณ์ความเป็นชุมชน ความเข้มแข็งของชุมชนจะทำให้ชุมชนสามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคม โดยที่ยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมและปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับยุคสมัย มีการสืบทอดสู่คนรุ่นหลังได้อย่างต่อเนื่อง” CBT เป็นเครื่องมือในการสร้างความภาคภูมิใจให้กับชาวบ้านในการนำเสนอ “ของดี” ชุมชนให้คนภายนอกได้รับรู้ ทำให้เกิดการสืบค้นถ่ายทอด และฟื้นฟูวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น ชุมชนมีการบริหารจัดการและร่วมกันกำหนดว่าวิถีชีวิตและวัฒนธรรมอะไรบ้างที่ชุมชนพร้อมในการนำเสนอและสร้างการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน ตลอดจนมีแนวทางปฏิบัติตัวสำหรับนักท่องเที่ยวการที่มีนักท่องเที่ยวสนใจแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมคนท้องถิ่น เป็นตัวกระตุ้นอีกทางหนึ่งที่ทำให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ และมีชีวิตชีวาในการนำเสนอข้อมูล สามารถสร้างการมีส่วนร่วมให้กับนักท่องเที่ยวในกิจกรรมทางวัฒนธรรมของตน สร้างความประทับใจแก่ผู้มาเยือน และทำให้เยาวชนคนรุ่นหลังเห็นคุณค่าของชุมชนตนเอง (3) เที่ยวโดยชุมชน (CBT) มีส่วนสนับสนุน

การพัฒนาคน “ความภาคภูมิใจในความเป็นท้องถิ่น หรือชาติพันธุ์ของตน ความร่วมมือและความสามัคคีของคนในชุมชน การมีพื้นที่ทางสังคม ได้รับการยอมรับจากคนภายนอก เป็นหัวใจสำคัญของการดำรงไว้ซึ่งความเป็นชุมชน” CBT ช่วยให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมและกำหนดบทบาทของชุมชนต่อการท่องเที่ยว มีกระบวนการในการจัดการความรู้ภายในชุมชน มีการพัฒนาทักษะและเพิ่มเติมความรู้ใหม่ให้กับสมาชิกในชุมชนในการบริหารจัดการท่องเที่ยว สร้างความมั่นใจในการพูดคุยแลกเปลี่ยนกับคนภายนอก มีความเชื่อมั่นให้คนในชุมชนในการนำเสนอ “ปัญหาและความต้องการ” กับหน่วยงานภายนอก นำเสนอประสบการณ์และความสำเร็จในการพัฒนากับคนและหน่วยงานที่มาศึกษา-ดูงาน นอกจากเป็นการพัฒนา “คนใน” แล้วยังให้การศึกษาให้กับ “คนนอก” ด้วย (4) การท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) มีส่วนสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชน และคุณภาพชีวิตคนท้องถิ่น คือ การท่องเที่ยวเป็นการดึงคนจากภายนอกมาเรียนรู้ชุมชน แรงจูงใจที่ให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนคือ วิถีชีวิตที่แตกต่าง และวัฒนธรรมดั้งเดิม จุดดึงดูดคือวิถีที่เรียบง่ายและมีการดำรงชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นรายได้เสริม ที่สามารถนำรายได้นั้นไปปรับปรุงที่อยู่อาศัย การออมทรัพย์ไว้ใช้ยามขาดแคลน เจ็บป่วย หรือเป็นทุนการศึกษาให้กับลูกหลาน โดยที่ชาวบ้านยังคงดำเนินวิถีดั้งเดิมหรือเป็นการสร้างทางเลือกเรื่องรายได้ให้กับบางครอบครัวในการสร้างอาชีพเสริมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว สร้างงานให้กับคนในชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนยังเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเรื่องความสะอาด และสุขอนามัย นอกจากนี้ เมื่อชุมชนเริ่มเป็นที่รู้จักก็จะมีหน่วยงานลงไปสนับสนุนเรื่องอุปโภคบริโภค” การที่การท่องเที่ยวเป็นเพียงรายได้เสริม ทำให้ชาวบ้านไม่คิดพึ่งพารายได้หลักจากการท่องเที่ยว และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติต่อเนื่องไม่ว่าจะมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวหรือไม่ก็ตาม (สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน:ออนไลน์)

การสร้างสรรคกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อสร้างประสบการณ์ที่ประทับใจจากท้องถิ่น Local experience

การท่องเที่ยวจึงจัดเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ นอกห้องเรียนอีกแบบหนึ่งที่ทุกเพศทุกวัยสามารถทำได้และได้

รับความบันเทิง ความสนุกสนาน และเรียนรู้จากสิ่งใหม่ๆ จากการเดินทางท่องเที่ยว ประกอบกับการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ กับการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อน ให้นักท่องเที่ยวเห็นถึงคุณค่าของการใช้จ่าย และสร้างประสบการณ์ที่ประทับใจผ่านรูปแบบกิจกรรมที่สร้างสรรค์โดยชุมชน

ยุทธศักดิ์ สุภสร ผู้ว่าการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) กล่าวว่า วิสัยทัศน์สำคัญขององค์กรที่จะขับเคลื่อนให้รายได้ทางการท่องเที่ยวไปถึงเป้าหมายที่วางไว้นั้น จะถูกผลักดันผ่านกลยุทธ์สำคัญใน 2 เรื่องคือการสร้างการรับรู้และการส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยม (preferred destination) อย่างยั่งยืน และการสร้างการรับรู้ประเทศไทยให้เป็นจุดหมายปลายทางท่องเที่ยวคุณภาพ (quality leisure destination) โดยมุ่งเน้นเรื่องการเพิ่มรายได้ทางการท่องเที่ยวมากกว่าจำนวนนักท่องเที่ยว และนอกจากนี้ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ยังกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดโดยนำเอาจุดแข็งของประเทศคือ “วิถีไทย” อันเป็นจุดเด่นที่แตกต่างจากประเทศอื่นๆ อีกทั้ง ยังเป็นที่ชื่นชอบของนักท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสความเป็นไทยแท้ ดั้งเดิม โดยต่อยอดนำเสนอสินค้าการท่องเที่ยวที่ผูกโยงกับวิถีไทยแต่ลงลึกมากขึ้น เพื่อนำรายได้และความเข้มแข็งสู่เศรษฐกิจฐานราก ทำให้คนท้องถิ่นเกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว นำไปสู่ความยั่งยืนของเศรษฐกิจ สังคมและการท่องเที่ยวในอนาคตผ่านการสร้างประสบการณ์ที่ประทับใจจากท้องถิ่นไทย (local experience)

ตัวอย่างแหล่งท่องเที่ยวชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว จังหวัดตราด

บ้านน้ำเชี่ยว สถานที่ท่องเที่ยวชุมชนเชิงวิถีชีวิตวัฒนธรรม ตั้งอยู่ใน ต.น้ำเชี่ยว อ.แหลมงอบ จ.ตราด เป็นหมู่บ้านในเส้นทางผ่านไป ขึ้นเรือสู่เกาะช้าง หมู่บ้านน้ำเชี่ยวแห่งนี้ ยังได้รับเลือกให้เป็น “หมู่บ้าน OVC” (OTOP village champion) ที่ได้รับการสนับสนุนจากกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย รวมถึงรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยดีเด่นจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย บ้านน้ำเชี่ยวมี พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ติดทะเล มีป่าชายเลนที่มีความอุดมสมบูรณ์อยู่เป็นจำนวนมาก มีคลองขนาดใหญ่ไหลผ่าน ซึ่งคลองนี้มีต้นกำเนิด อยู่ที่เขาวังปลา อยู่ระหว่างอำเภอแหลมงอบและอำเภอเมืองตราด

เดิมทีประชากรของตำบลน้ำเขียว เป็นคนไทยนับถือศาสนาพุทธ ต่อมาเมื่อพ่อค้าชาวจีนล่องเรือสำเภามาค้าขายสินค้าที่ทำเรือบ้านน้ำเขียว และได้ตั้งรกรากอยู่ที่นี่ ทำให้ชาวน้ำเขียวส่วนหนึ่งเป็นคนไทย เชื้อสายจีน และในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้มีชาวมุสลิมซึ่งเรียกตัวเองว่า “แขกจาม หรือ จำปา” อพยพหนีสงครามมาจากประเทศเขมร มาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ริมคลองน้ำเขียว และมีจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ โดยชาวพุทธและมุสลิมสามารถแต่งงานข้ามศาสนาได้ ซึ่งพี่น้องทั้งสองศาสนาอาศัยอยู่ร่วมกันในตำบลน้ำเขียวอย่างสันติสุขด้วยความสัมพันธ์อันดีตลอดมา ที่มาของชื่อชุมชน “น้ำเขียว” มาจากพื้นที่ส่วนใหญ่ อยู่ติดทะเล มีป่าชายเลนที่มีความอุดมสมบูรณ์อยู่เป็นจำนวนมาก มีคลองขนาดใหญ่ไหลผ่าน ซึ่งคลองนี้มีต้นกำเนิดน้ำอยู่ที่เขาวังปลา อยู่ระหว่างอำเภอแหลมงอบและอำเภอเมืองตราด เมื่อถึงฤดูน้ำหลาก น้ำในคลองจะไหลเชี่ยวมาก ชาวบ้านจึงเรียกว่า “คลองน้ำเขียว” ไหลผ่านกลางหมู่บ้านน้ำเขียวลงสู่ทะเลอ่าวไทยทางใต้ที่บ้านปากคลอง ตำบลหนองโสน อำเภอเมืองตราด ซึ่งชาวบ้านใช้เป็นแหล่งประมง พื้นบ้านและใช้เป็นเส้นทางออกทะเลเพื่อทำการประมงจนถึงปัจจุบันชาวตำบลน้ำเขียวส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ประมง ทำสวนยางพารา สวนผลไม้ และค้าขาย

จุดเด่น และกิจกรรมท่องเที่ยว

1. วัดน้ำเขียว ตำบลน้ำเขียว อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด เดิมชื่อวัดอินทาราม เป็นวัดที่รัชกาลที่ 5 เคยเสด็จมาประทับ ปัจจุบัน วัดน้ำเขียวได้รับการคัดเลือกจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง ประจำปี 2548 ภายในวัดมี พระบรมสารีริกธาตุ และพระประจำวันเกิดปางต่างๆ ซึ่งประชาชนและนักท่องเที่ยวสามารถเข้ามากราบไหว้ได้
2. มัสยิดอัลกุบรอ กลุ่มชาวไทยมุสลิม ครั้งแรกมาอยู่ที่ตำบลน้ำเขียวแห่งเดียว ตามที่ พระบริหารเทพธานีสันนิษฐานไว้ว่า “ชนกลุ่มนี้ถูกกวาดต้อนเข้ามาในสมัยสงครามกับญวนในประเทศเขมร ตรงกับรัชกาลที่ 3 มีการเรียนภาษาเขมรที่ใช้ในคัมภีร์อัลกุรอาน มีการสร้างสุเหร่าหรือมัสยิดครั้งแรกที่บ้านน้ำเขียว โดยใช้ไม้โกงกางมาปักเป็นเขต 4 ต้น หลังคามุงด้วยใบปรง นำมาสานเป็นตับเหมือน ตับจากมุงกันแดด กันฝน ต่อมาเมื่อชาวมุสลิมตั้งหลักแหล่งแน่นอนแล้ว ได้ต่อเติมสุเหร่าให้มีสภาพดีขึ้น

จนถึงปัจจุบัน โดยมีได้เคลื่อนย้าย จากที่ตั้งเดิมแต่อย่างใด” ซึ่งสุเหร่าแห่งนี้ ปัจจุบันมีชื่อว่า “มัสยิดอัลกุบรอ” ตั้งอยู่ริม คลองน้ำเขียว

3. ศูนย์ศึกษาธรรมชาติระบบนิเวศป่าชายเลน จัดตั้งขึ้นโดยความร่วมมือระหว่างเทศบาลตำบลน้ำเขียว และสถานพัฒนาทรัพยากร ป่าชายเลนที่ 4 (น้ำเขียว ตราด) จัดตั้งขึ้นเพื่อส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่ป่าชายเลนให้มีศักยภาพสามารถใช้เป็นเรียนรู้ แหล่งศึกษาวิจัยของ เยาวชนและประชาชน และเพื่อส่งเสริมให้สถานศึกษาและชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ พื้นฟู เพื่อให้พื้นที่ป่าชายเลน มีสภาพที่อุดมสมบูรณ์ ภายในศูนย์มีหอดูนกที่สามารถส่องดูนกได้ มีสัตว์หลากหลาย เช่น ลิงแสม ปู ปลา นอกจากนี้สามารถชมหิ่งห้อย ได้ในยามค่ำคืนอีกด้วย

กิจกรรมท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ต.น้ำเขียวจัดตั้งขึ้นประมาณต้นปี 2549 ณ หมู่ 1 บ้านท้ายเขา ต.น้ำเขียว มีกิจกรรมต่างๆประกอบด้วย (1) สะพานชมธรรมชาติ (2) หอดูนก (3) ล่องเรือเล็กชมวิถีชีวิตชาวประมง เช่น การถักกระดานเก็บหอยแครง/แมลงภู่ การเลี้ยงปลาในกระชัง การดำหอยปากเปิด การเลี้ยง หอยนางรม (4) พักโฮมสเตย์ (5) ล่องเรือชมหิ่งห้อย (6) ชมสาธิตการทำอบใบจาก (7) ชมสาธิตการทำน้ำตาลชัก (8) ชมวิถีชีวิตชาวพุทธและมุสลิมที่อยู่กันแบบสันติ (9) ลงเรือใหญ่ ฯลฯ

ผลิตภัณฑ์ชุมชน

1. กอบน้ำเขียว เป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์อันเกิดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชาวตราด ที่ได้สืบทอดสืบทอดรุ่นหลัง ใส่เพื่อกันแดดกันฝนหรือตกแต่งบ้านเรือน ปัจจุบันมีการพัฒนารูปทรงที่หลากหลายยิ่งขึ้นเหมาะสำหรับการสวมใส่หรือเป็นของขวัญที่ระลึก เพราะเน้นความประณีต สวยงาม มีน้ำหนักเบา และมีหลายรูปแบบให้เลือกตามความต้องการ โดยใช้ใบจากที่หาได้ไม่ยาก จากป่าชายเลนใกล้ชุมชน กอบน้ำเขียวนั้นถือได้ว่าเป็นสินค้าของที่ระลึกขึ้นชื่อของชุมชนแห่งนี้โดยจะมีด้วยกัน 5 ทรง คือ ทรงกระทะคว่ำ, ทรงกระดองเต่า, ทรงยอดแหลมหรือทรงหัวแหลม, ทรงสมเด็จ, ทรงกะโหลก

2. ดั่งเมกรอบ หรือคนสมัยก่อนเรียกว่า “ขนม น้ำตาลชัก” เป็นขนมหวานที่มีแหล่งผลิตดั้งเดิมอยู่ที่บ้านน้ำ

เขียว มีรูปร่างคล้ายแท่งไม้แห้ง สีน้ำตาลอ่อน เป็นขนมหวานสำหรับทานเล่น รสชาติหวานมัน กรอบอร่อย เนื่องจากใช้วัตถุดิบที่มีคุณภาพ สด สะอาดเป็นที่ชื่นชอบของผู้คนที่ได้ชิมลิ้มรส (สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2554)

จากทรัพยากรการท่องเที่ยวดังกล่าว นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนสามารถสัมผัสได้ถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านจากกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นอาหารพื้นถิ่น การใช้ชีวิตร่วมกันระหว่างต่างศาสนา งานหัตถกรรมพื้นบ้าน กิจกรรมท่องเที่ยวตามวัฒนธรรมในพื้นที่ กิจกรรมเหล่านี้จัดเป็นการสร้างประสบการณ์ที่ประทับใจหากนักท่องเที่ยวได้มีโอกาสได้ลงมือทำ ปฏิบัติ มากกว่าการได้เป็นผู้เยี่ยมชม

ดังนั้นสิ่งที่ค้นพบได้ว่า รูปแบบการสร้างประสบการณ์ที่ประทับใจจากท้องถิ่น (local experience) นั้น จุดหมายปลายทางไม่ใช่สถานที่อันสวยงาม แต่คือกิจกรรม ที่สร้างสรรค์โดยชุมชน โดยนำเอาอัตลักษณ์ของท้องถิ่นมานำเสนอ ผ่านกระบวนการบริหารจัดการโดยชุมชน โดยนักท่องเที่ยวเข้าไปมีส่วนร่วม กับกิจกรรมนั้น ๆ เพื่อให้ได้รับประสบการณ์ที่ล้ำค่า โดยประเทศไทยเองมีรูปแบบกิจกรรมที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ดังเช่น การทำอาหารไทย กีฬามวยไทย การนวดไทย และรวมถึงศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่พร้อมจะสร้างคุณค่าและประสบการณ์ความประทับใจจากท้องถิ่นแก่ผู้มาเยือน

สรุป

ท่องเที่ยวสร้างสรรค์ เป็นการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมและเอื้อประโยชน์ให้เกิดการอนุรักษ์อย่างชัดเจน และเป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างจิตสำนึกให้กับคนในชุมชน นักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการ ร่วมกันรักษาสมดุลของระบบนิเวศของชุมชน ผ่านการสร้างกระบวนการกลุ่มให้มาร่วมกันคิด ร่วมกันทำ เมื่อเกิดการจัดการอย่างเป็นระบบและประสบความสำเร็จแล้ว แหล่งท่องเที่ยวชุมชนจะกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ของสังคม เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่าย และกลายเป็นพลังในการสร้างฐานความรู้สำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และสร้างสรรค์ และในอนาคตการท่องเที่ยวโดยชุมชน (community-based tourism) อาจเป็นการท่องเที่ยวแบบใหม่ที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยว สร้างอาชีพให้ชุมชน และในขณะเดียวกันนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนก็เกิดความรู้สึกประทับใจกับการเดินทาง ได้รับประสบการณ์จากท้องถิ่นโดยตรง (local experience) จากพื้นที่ ที่แสดงอัตลักษณ์ ตัวตน ประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้นๆ อย่างแท้จริง นอกจากนี้ ยังมีผลลัพธ์อีกมากมายที่จะเกิดขึ้นได้แก่ เยาวชนเล็งเห็นโอกาสทางการท่องเที่ยวในการกลับมาประกอบอาชีพ และพัฒนาบ้านและชุมชนของตน รวมถึงผู้คนภายในชุมชน ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ ในการพัฒนาชุมชนของตน และให้ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

References

- Faculty of Sociology and Anthropology, Thammasat University. (2012). *Creative tourism model*. Retrieved from http://www.dasta.or.th/News/detail_knowledge.php?ID=1415 (in Thai)
- Greg, R., & Julie, W. (2007). *Tourism creativity and development*. New York: Routledge.
- Sangsanit, N. (2013). *New model for tourism*. Retrieved from <http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/539567> (in Thai)
- The Thailand Community Based Tourism Institute. (2011). *Community-based tourism*. Retrieved from http://www.cbt-i.or.th/?ge=show_pages&gen_lang=20112012094103#.W1VTxtIzZpg (in Thai)
- Wisuttiluck, S., et al. (2013). *Creative Tourism*. Bangkok: Thammasat University. (in Thai)

